

Storkyrkan

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Storkyrkan

Stockholms domkyrkoförsamling, Domkyrkokontraktet, Stockholms stift
kv Rådstugan 2, Trångsund 1, Gamla Stan, Stockholms kommun och län, Uppland

År 1306 invigdes S:t Nicolai kyrka (namngiven efter handelns och sjöfartens skyddshelgon) eller Storkyrkan som den kallats sedan 1600-talet. Troligen fanns en kyrka på samma plats redan på 1200-talet. Under århundradens lopp har kyrkan byggts till och förändrats åtskilliga gånger. Den arkitekt som till namnet är känd för eftervärlden och som står för en genomgripande exteriör förändring är Johan Eberhard Carlberg (1683–1773), stadsarkitekt i Stockholm (1727–73). Han har bl a ritat Arméns intendenturförråd på Skeppsholmen, Carlbergska huset (hans eget bostadshus på Hornsgatan), Stora Sjötullen på Djurgården och tullhusen vid Norrtull. Kyrkans interiör präglas delvis av den renovering som genomfördes 1906–08 ledd av arkitekten Ernst Stenhammar (1859–1927).

Storkyrkan är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen. Kyrkan ligger i Gamla Stan, ett område av riksintresse för kulturmiljövården.

HISTORIK

På Storkyrkans höga och strategiska plats, mellan den kungliga borgen och torget, har en kyrka legat sedan mycket lång tid tillbaka. Redan 1279 omnämns Bykyrkan, som Storkyrkan också kallades under medeltiden. Den kyrka som invigdes 1306 var troligen en treskeppig kyrka med **kor** och **sakristia** i norr. Under 1300-talet byggdes den till i olika etapper med kapell

i norr och söder. Vårfrukoret i söder, som byggdes på 1340-talet, var det största av dessa. Kyrkans placering nära slottet har bl a medfört att kyrkan har använts som kröningskyrka. Första gången var 1336 då kung Magnus Eriksson och drottning Blanche av Namur kröntes där. Kyrkan blev även en naturlig samlingsplats av världsligt slag där t ex borgmästare och råd sammanträdde i ”rådsens kor”.

Under 1400-talets början, under påverkan av unionsdrottningen Margareta, byggdes kyrkan till och blev dubbelt så stor. Den behöll sin treskeppiga plan med **kor** längs norra och södra långväggarna men avslutades i öster med en femsidig utbyggnad, en **koromgång**. Hela kyrkorummet välvdes med kryssvalv. Kyrkan spelade en viktig roll i Stockholms befästningssystem, inte minst med sitt läge nära slottet. Omkring år 1420 byggdes tornet och inreddes för försvarsändamål. Snart därefter tillkom **Själakoret** och ytterligare ett **kor** söder om tornet. Under 1400-talets andra hälft, på Sten Sture d ä:s tid, genomfördes en genomgripande ombyggnad. Kapellens mellanväggar revs så att kyrkorummet fick sin nuvarande femskeppiga plan, valven och taken höjdes, stora rundbågiga fönster sattes in, en västportal öppnades i tornet som byggdes på och kapell byggdes direkt norr om tornet. Under denna period tillkom även skulpturgruppen S:t Göran och draken.

Under 1520-talet genomfördes reformationen i Sverige med utgångspunkt i Storkyrkan

där mässan sjöngs på svenska för första gången. Gustaf Vasa beslutade 1554 att Storkyrkan skulle rivas på att den vid ett eventuellt krig låg farligt nära slottet. Till slut nöjde sig kungen med att riva den femsidiga utbyggnaden i öster, som låg närmast slottet. Under 1500-talets andra hälft lät Johan III omgestalta kapellen intill tornet till **sakristior**. Yttermurarna sänktes och försågs med strävpelare. Fram till 1590-talet var Storkyrkan Stockholms enda församlingskyrka. Därefter bildades nya församlingar på malmarna för att underlätta kyrkgången för den växande stadsbefolkningen.

Under 1600-talet tillkom många av Storkyrkans konstnärligt högtstående inventarier, t ex de flesta gravmonumenten, silveraltaret, kungsstolarna och predikstolen. Efter 1686 organiserades ett kyrkoråd med kyrkoherden som ordförande istället för stadens råd och borgmästaren som tidigare styrts över kyrkan.

En fullständig omgestaltung av exteriören genomfördes 1736–42 med Johan Eberhard Carlberg som arkitekt. Då fick kyrkan i princip sitt nuvarande utseende utvändigt.

Arkitekten Erik Palmstedt (1741–1803) ritade vid slutet av 1700-talet det gravkapell och den likvagnsbod som är byggda på Storkyrkans gård mot Börshuset, vilket är ritat av samme arkitekt. Han ritade även trapphuset med rundade hörn söder om kyrkans torn.

Under 1860-talet fick kyrkan sina nuvarande gjutjärnsfönster. 1900-talets största förändring genomfördes vid en genomgripande renovering av interiören 1906–08. Arkitekt var Ernst Stenhammar som ville förstärka interiörens medeltida uttryck, bland annat genom att knacka bort putsen från pelare och valvribbor. 1942 bildades Stockholms stift och Storkyrkan blev därmed domkyrka. Storkyrkoförsamlingen upp-

hörde att finnas 1989 då den slogs samman med S:ta Clara och Jakobs församlingar och bildade Stockholms Domkyrkoförsamling.

BESKRIVNING

Omgivningen

Storkyrkan ligger i centrala Stockholm i Gamla Stan, strax intill Stortorget som under hela medeltiden och lång tid framöver utgjorde Stockholms verkliga hjärtpunkt kring vilket maktens boningar var lokaliserade. Förutom kyrkan låg här förr den gamla rådstugan, som på 1770-talet ersattes av Börshuset, och strax nordost om kyrkan låg slottet Tre Kronor på vars plats den nuvarande slottsanläggningen tillkom efter branden 1697. Slottet och Börshuset utgör än idag Storkyrkans närmaste grannar tillsammans med bostadsbebyggelsen längs Trångsund och Storkyrkobrinken. Många av dessa bostadshus har sitt medeltida murverk kvar men har fått sina fasadutformningar under 1600-, 1700- och 1800-talen. Det Oxenstiernska palatset med sin renässansfasad i fonden av Trångsund intar en särskild roll i miljön kring kyrkans västparti och huvudentré. Både Trångsund och Storkyrkobrinken är gator som haft samma sträckning sedan medeltiden. Öster om Storkyrkan ligger Slottsbacken, utlagd i samband med slottsbygget på 1700-talet och som platsbildning unik i Sverige. Storkyrkans östgavel utgör tillsammans med Desprez' **obelisk** fonden i detta perspektiviska torgrum, som avslutas nere vid Skeppsbrokajen med Gustav III:s staty av Sergel.

Kyrkomiljön

Till Storkyrkan hör den gård som ligger söder om kyrkan och norr om Börshuset, den gamla

kyrkogårdens huvudområde. Den äldsta kyrkogården sträckte sig dock runt hela kyrkan. Vid 1600-talets slut var den begränsad till söder och väster. I väster avgränsades kyrkogården med en terrasserad mur och en monumental trappa mot Storkyrkobrinken, vilka revs 1816. Trappan flankerades, liksom de två övriga ingångarna till kyrkogården, av sandstensskulpturer på piedestaler. De sex skulpturerna föreställde Dygderna i form av kvinnofigurer. De äldsta tillverkades 1675 av Peter Schultz och föreställer Förnuftet och Den Gudomliga Kärleken. Kopior av dessa står nu vid gårdens västra ingång. Försiktigheten och Hoppet, skulpterade av Daniel Kortz 1702, stod vid den östra ingången men är numera placerade inomhus. De två sista saknas sedan länge. Mot Börshuset ligger i öster en fd likvagnsbod och i väster ett begravningskapell. Mellan dessa envåninga, putsade byggnader ligger en stor kryssvälvd likkällare under marken. I dag begränsas kyrkans gård åt öster och väster av murar klädda med röd sandsten och avtäckta med järnplåt. Järngrindarna är från 1700-talet. Marken är belagd med gatsten och större naturstensplattor närmast Börshuset. Plantering av kyrkogården skedde år 1701 och 1924. Nu finns planteringar med perenner och mindre träd. Vid de båda utgångarna växer höga popplar.

Kyrkobyggnaden

Storkyrkan är en femskeppig **hallkyrka** med västtorn och rakt avslutat **kor** i öster. Planen har inte helt rätta vinklar vilket troligen beror på det medeltida gatunät kyrkobygget fick rätta sig efter. Huvudentrén ligger i tornet men ingångar finns även på nordfasaden och på sydfasadens östra och västra del. Kyrkans stomme utgörs av tegel.

Exteriör

Kyrkans putsade murar har en stödmur som löper som en sockel runt hela kyrkan. Den är klädd med sandsten förutom mot väster där den är av granit. Stödmuren tillkom vid renoveringen 1906–08 och är en slags rest av de bodar som byggdes under 1700-talets senare del norr och söder om kyrkan. Fasaderna, som i övrigt fick sin form 1736–42 efter Carlbergs ritningar, är uppdelade av **strävpelare** mellan vilka rundbågiga fönster med gjutjärnsbågar sitter. På östfasaden är strävpelarna gråputsade till skillnad från den i övrigt ockraliknande fasadfärgen. Strävpelarna delar likt **pilastrar** in fasaden i fem delar, motsvarande interiörens fem skepp. Mitt på östfasaden sitter ett stort cirkelformat fönster. Här bryts den kraftigt profilerade taklist som sträcker sig runt kyrkan med en tydlig horisontell verkan. Under fönstret sitter en inskriptionstavla med sandstensomfattning. Intill östfasaden står en bronsstaty föreställande Olaus Petri av Theodor Lundberg, rest 1898.

På västfasaden är portalen markerad genom ett något framskjutande gråputsat parti i två våningar uppdelat av **lisener**, listverk och nischer. Carlbergs öst- och västfasad, som aldrig genomfördes så som avsetts utan förenklades betydligt, har inspirerats av barockkyrkan Il Gesù i Rom. Inte långt efter det att fasaderna fått sin nuvarande form byggdes det trapphus till som ligger söder om tornet, en tvåvåning tillbyggnad med rundade hörn och rusticerad portal. På kyrkans sydfasad, mot det östra hörnet, sitter ett solur av sten hugget på 1580-talet. Det kraftiga tornet artikuleras genom **lisener** och listverk i grå puts. Urtavlor sitter på alla fyra sidorna. Tornet kröns av en kopparklädd **lanternin**.

Interiör

Vapenhuset har golv av kalksten och putsade väggar. På väggarna sitter förgyllda reliefer, troligen från tidigt 1600-tal, i väggfasta ramar. Taket är slätt och putsat.

Kyrkorummet har en väldig rymd med sina fem skepp indelade av höga pelare och valv. Rummet är disponerat med en mittgång i mittskeppet, kring vilken de öppna bänkkvarteren är placerade. I sidoskeppen är bänkarna vända mot mittskeppet. **Koret** i öster är tydligt avgränsat genom en högre golvnivå och genom ett smidesräcke mot norr och söder. Tre läktare finns i kyrkans västra del; i norr, söder och väster. Den västra rymmer kyrkans orgel.

Kyrkorummet har ett rutlagt kalkstengolv i grått och rött. I bänkkvarteren ligger brädgolv och i den östra och nordvästra delen av kyrkan utgörs golvet av gravhällar. Väggarne är putsade och ljusst grå liksom stjärnvalven i mittskeppet och **ribbvalven** i sidoskeppen. Valvribborna och pelarna, varav flertalet är **knippelare**, har fri-

Kyrkorummet mot **koret** med predikstolen till vänster.

lagda tegelytor. Teglet är delvis bemålat i tegelkulör. Fyra av kryssvalven i de södra sidoskeppen, som ursprungligen täckte Vårfrukoret, är dekorerade med kalkmålningar, troligen från

Vapenhuset.

Skulpterad ängel på predikstolen.

Kyrkorummet med den södra kungsstolen i förgrunden.

1340-talet då valven slogs. Fönstren i kyrkan är rundbågiga med innerbågar av trä med blyspröjsat antikglas. Glasmålningarna i fönstret i nordväst är gjorda av Einar Forseth (1892–1988). Bänkinredningen är målad i grågrönt och har snidade gavlar och fältindelade fronter. Armaturer av mässing med vita glaskupor i tre nivåer hänger från **gördelbågarna** mellan mittskeppet och de närmast angränsande skeppen. Liknande lampor, men mindre, hänger närmast **koret** och över sidoläktarna.

Mot en av pelarna på mittskeppets norra sida finns predikstolen av trä. Den är ritad och tillverkad av bildhuggaren Buchardt Precht (1651–1738). Innanför en portal leder en trappa med rikt utsirat räcke upp till predikstolens korg. Denna är, liksom fonden mot pelaren och ljudtaket, mycket rikt utsmyckad med förgyllda figurativa reliefer och listverk.

Mot pelarparet direkt öster om predikstolen står Kungsstolarna på var sin sida om mittgång-

Skulpturgruppen S:t Göran och draken med prinsessan i förgrunden.

en. Innanför en bröstning med snidad förgylld dekor finns en fast bänk på vars plats det ursprungligen stod en tron. Ovanför sittplatsen hålls en stor förgylld krona upp av änglalika skulpturer och bakom dessa hänger en guldbrokad – allt snidat i trä och till stor del förgyllt. Ritningarna till dessa verk av högsta konstnärliga kvalitet stod Nicodemus Tessin d y (1654–1728) för medan de tillverkades av Precht. I mittgången, ungefär i höjd med predikstolen, står ett **centralaltare** av trä från 2006.

I sydöstra delen av kyrkan står dopfunten av kalksten. På **cuppan** finns mellan två rader med bladrankor i relief en inskription som anger att den är gjord år 1514. Lika långt öster ut, men i ett av de norra sidoskeppen står skulpturgruppen S:t Göran och draken tillverkad av den tyske skulptören Bernt Notke (född före 1450–1509). Beställare var riksföreståndaren Sten Sture d ä och hans fru Ingeborg Tott. Skulpturgruppen består av en ryttarstaty kämpande mot

en drake. Piedestalen de står på har sidor klädda med reliefer ur Georglegenden. Till konstverket hör även en prinsessa med ett lamm vilka står på en separat sockel formad som ett **kastell**. Skulpturerna, polykroma och i huvudsak tillverkade av ek, är omgärdade av ett högt järnstaket.

Koret ligger i mittskeppet längst i öster, dit tre trappsteg i hela **korets** bredd leder. Mitt i trappan står en sjuarmad ljusstake av brons, den s k Sjustaken. Den är närmare fyra meter hög och troligen tillverkad i nordtyskland på 1400-talet. **Koret** har kalkstensgolv med gravhällar. Altaruppsatsen, det s k Silveraltaret, skänktes av riksrådet Adler Salvius' änka Margareta Pedersdotter 1652 och är tillverkat i huvudsak av ebenholts och silver. Uppsatsens trevåniga mittparti är den donerade delen och pryds bl a av tre reliefer i silver. Friskulpturer och ornament av silver liksom kolonner och listverk av ebenholts utgör dekoren i övrigt. Uppsatsens flyglar tillverkades ett par år senare. Altaret är murat och

Kyrkorummet mot **koret** med kungsstolarna i förgrunden.

Detalj av silveraltarets mittparti.

putsat och fick sin form inför altaruppsatsens uppsättande. **Korväggen** har en draperimålning målad av Filip Månsson 1932 som sträcker sig ända upp till det runda **korfönstret** med sin glasmålning. **Altarringens** mittparti är utförd av grågrön marmor och i övrigt i av marmorerat trä. **Koret** avgränsas mot sidoskeppen i norr och söder av smidesräcken.

Söder om **koret** ligger Olaus Petri kapell. Altaret med en medeltida altarskiva är placerat mot östväggen under David Klöcker Ehrenstrahls stora målning Korsfästelsen.

Kyrkorummet präglas delvis av de många, stora och rikt utsmyckade gravmonumenten. Utmed kyrkans ytterväggar finns stora upphöjda gravar där överbyggnaden är arkitektonisk eller skulpturalt utformade. Hit hör monumetent över Jesper Mattson Kruus och hans familj, vilket är placerat norr om **koret**. Det är utfört 1628 av sandsten, kalksten och marmor med liggande statyer på en **tumba** vilken är omgiven av kolonnställningar. Mot kyrkans södra yttermur ligger Johan Adler Salvius' upphöjda gravhäll. Kring denna står ett smidesgaller med sirlig

dekor och över den, mot väggen, sitter ett vägg-**epitafium** av olika sorters marmor med frisulpturer. Bildhuggaren Heinrich Wilhelm skapade detta på 1650-talet. Ett stort antal **epitafier** finns också på pelarna. Ett som skiljer sig ur mängden är det över Nicodemus Tessin d ä, Nicodemus Tessin d y och Carl Gustav Tessin. Konstnären bakom monumentet med skulpturer av vit marmor i en fri komposition var Carl Milles.

Läktarna i de yttre sidoskeppen i norr och söder vilar på pelare med skulpterade och förgyllda konsoler. Läktarbarriärerna är marmorerade och dekorerade med förgyllda och snidade **akantusmotiv** utförda av Precht. Den norra läktaren har ett trapphus inrymt under läktaren medan den södra har ett trapphus byggt mot läktaren. Skulpturerna vid trapphusdörrarna är utförda av Herman Buck 1702–05.

Orgelläktaren i väster bärs upp av de västligaste pelarna och av två marmorerade träkolonner. Barriären har ett utskjutande mittparti med **balusterdockor** medan partierna på sidorna har samma typ av skuren dekor som sidoläktarnas barriärer. Barriären är målad i ljus grått med förgyllt dekor. Orgelns fasad ritades 1789, troligen av arkitekten Petrus Serén. Den sträcker sig över kyrkans tre mellersta skepp och har ett **absidliknande** mittparti. Dekoren i form av snidade girlander, urnor, musslor m m är förgyllt, i övrigt är orgeln målad i ljusgrått. Fasaden byggdes för ett orgelverk tillverkat av Olof Schwan vid samma tid, som byttes ut 1878. Dagens orgelverk byggdes 1960 av Marcussen & Søn i Danmark och har 53 stämmor.

Dagens önskan om ett mångfunktionellt rum medför inredning i form av lösa stolar i flera olika utföranden och tillfälliga installationer som förvaras i kyrkorummet.

Kyrkorummet mot orgelläktaren.

Sakristian norr om **vapenhuset** har brädgolv, putsade och målade väggar och slätt tak. De små fönsteröppningarna i väster har blyinfattat glas. Ett altare av trä står mot den västra väggen. I **sakristian** finns även en hurts och skåp för textilier.

I de utrymmen som byggdes som kapell söder och norr om tornet samt i tornet, ovanför **vapenhuset**, ryms idag flera rum med olika funktioner. De f d kapellen är numera **entresolerade, d v s indelade i flera våningar** och innehåller i norr på bv **sakristia** och en trappa upp ett kontorsrum. Däremellan, en halv trappa upp, ryms en skrudkammare. I kontorsrummet är taket kryssvälvat och den östra väggen har frilagt tegel där igensatta fönsternischer och vitputsade blindingar visar hur en del av kyrkans tidigare yttermur mot väster såg ut. Söder om tornet ligger ett samlingsrum med panelklädda väggar med prästporträtt. Dörren i söder, som leder till entrén från Trångsund, sitter i en spetsbågig portal av formslaget tegel. En kalkstens-

Rum 1 tr upp söder om tornet.

trappa leder härifrån upp till ett rum med två kryssvalv med kalkmålningar, figurativa och i dekorform. I den västra väggen finns vitputsade blindingar och målerifragment på vissa partier. I tornet, bakom orgelläktaren, ligger ett rum med ett högt stjärnvalvt tak och väggar vars övre delar i söder och norr är indelade i välvda nischer.

Övriga inventarier

Bland Storkyrkans många mycket speciella inventarier kan här bara några enstaka exempel nämnas. Söder om **koret** hänger ett krucifix av ek på en pelare. Troligen är det gjort av Bernt Notke. En ljuskrona av silver med mycket rik dekor, även den söder om **koret**, skänktes till kyrkan 1674 vid Ebba Brahes begravning. Nära vindfånget i sydväst hänger Vädersonstavlan, den tidigaste avbildningen av Stockholm som man känner till. Originalmålningen gjordes på 1530-talet medan denna kopia målades 100 år

Stjärnvalv i rummet bakom orgelläktaren.

senare. De mycket stora målningarna i östra delen av kyrkan, söder respektive norr om **koret**, är målade 1695–96 av David Klöcker Ehrenstrahl och förställer Korsfästelsen och Yttersta domen. De målades för Slottskapellet och flyttades till Storkyrkan i samband med slottsbranden 1697. Bland kyrkans textilskatteer kan nämnas en **korkåpa** från slutet av 1500-talet och en **mässhake** samt **antependium** donerade av Johan Oxenstierna Axelsson 1659. Till de främsta silverföremålen hör ett krucifix i silver och ek samt ett par ljusstakar tillverkade av Andreas Hamburger i Augsburg och skänkta till kyrkan av Magnus Gabriel de la Gardie till drottning Kristinas kröning.

I kyrkans torn finns sex kyrkklockor varav två av medeltida typ. Två är gjutna på 1600-talet, 1638 respektive –93, av Jurgen Putensen respektive Jacob Birman. 1743 göts en klocka av Fahlsten i Stockholm. Den yngsta klockan är från 1921, en omgjutning utförd av K G M Bergholtz.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Storkyrkan har en mycket viktig funktion som historiebärare inte bara av Stockholms och den svenska kyrkans historia utan även Sveriges. Här sammanträdde stadens råd under medeltiden, här tog reformationen sin början i Sverige och många av landets regenter kröntes här. Med sin strategiska placering i Gamla Stan och Stockholm är kyrkan med sitt torn oersättlig i stadsbilden.

Under sin mer än 700-åriga historia har kyrkan genomgått förändringar som helt ändrat dess utseende och karaktär. Sedan 1700-talets första hälft har dock exteriören inte ändrats nämnvärt. Fasaden är anpassad efter byggnaderna runt kyrkan och har liksom de den romerska **barocken** som förebild med en övervägande horisontell prägel.

Interiören ger ett helt annat intryck och har inte samma enhetlighet som exteriören. Kyrkorummets pelare och valv har en medeltida höjdsträvan. Höjden ger tillsammans med de fem skeppen en väldig rumsvolym, ungefär densamma som vid 1500-talets slut. Inredningen har förändrats desto mera genom tiderna. Nu har de äldre inventarierna och inredningen en avgörande betydelse för rummet. Kyrkans många inventarier och fasta inredning från 1400-, 1500-, 1600- och 1700-talen sätter sin prägel på rummet, delvis genom sin storlek men framför allt p g a sin enastående kvalitet i form och

hantverk. Flera av dem, t ex Sjustaken, S:t Göran och draken, Silveraltaret och Kungsstolarna har inte någon motsvarighet i Sverige.

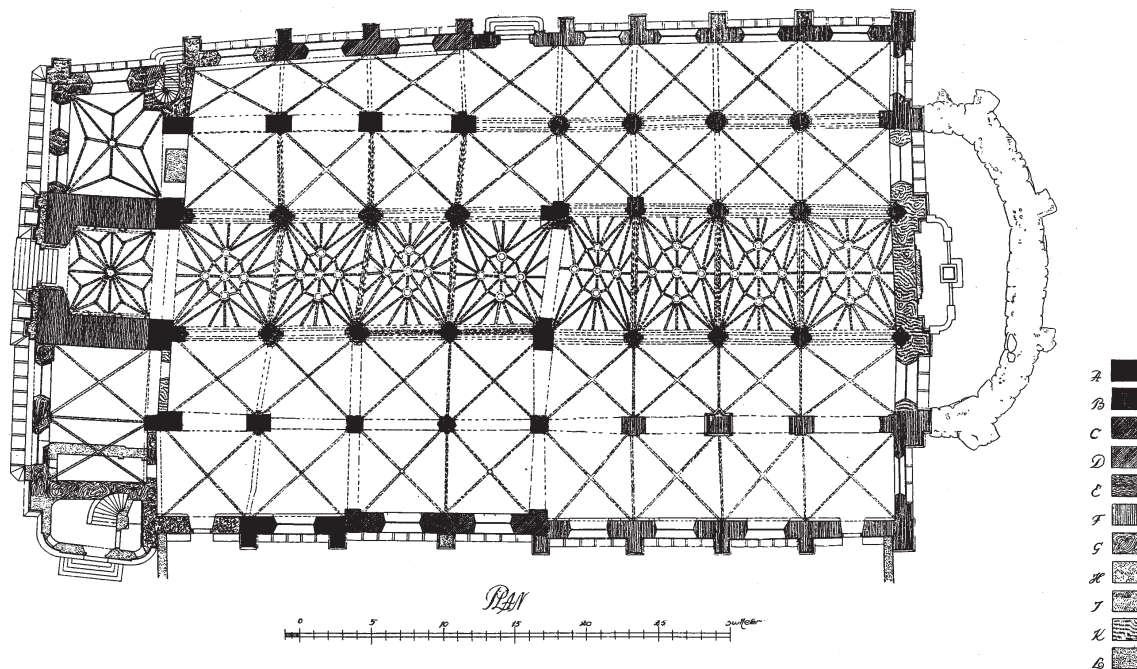
Det råa teglet i pelare och valvribbor skiljer sig markant från slätputsen i valv och väggar och framför allt från alla de förgyllda och snidade träytor som en stor del av inredningen och inventarierna har. Olika typer av material och bearbetning står i stark kontrast till varandra och skapar en viss spänning i rummet. Kyrkans markerade centralaxel med fokus på **koret** förstärks av de långsmala bänkkvarteren.

Senare tiders tillägg, såsom armaturer och lösa stolar, sätter också sin prägel på rummet men samspelar inte alltid med kyrkans äldre former och oskattbara kvalitéer.

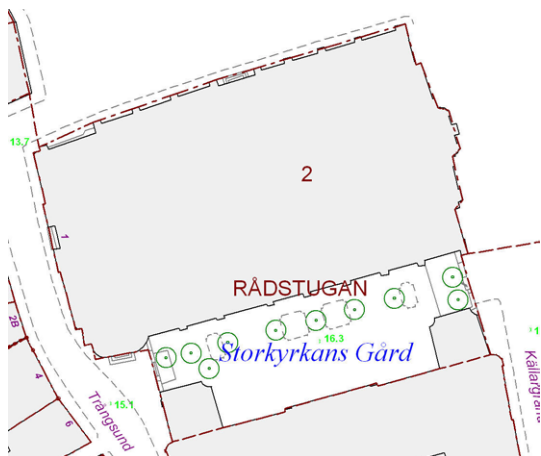
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- byggnaden som en ytterst viktig del av Sveriges och Stockholms historia
- byggnadens betydande roll i stadsbilden, med en genomtänkt exteriör anpassad till sin närmiljö
- det medeltida murverket och dekormåleriet i sig är oersättliga dokument om byggnadens historia och sin tids byggnadsskick
- rumsvolymen
- de unika inventarierna och den fasta inredningen med oerhörda konstnärliga och historiska värden.

ORIENTERINGSPLAN

Uppmått av S Anjou med ungefärliga byggnadsperioder: A = 1200-talets mitt-1340, B = 1300-talets första hälft alternativt 1400-talets första hälft – osäker datering, C = 1340–50, D = 1350–1400, E = 1400-talet, F = 1400–20, G = 1420–50, H = 1420-tal, I = 1468–96, K = 1500–1600, L = 1750–1900. Ur Roosval, J, S. Nikolai eller Storkyrkan i Stockholm, Sveriges kyrkor, band I-III, Stockholm 1924–27. Dateringen reviderad genom Berglund, U, Weidhagen-Hallerdt, M m fl.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1279	Första gången Stockholms stadskyrka nämns i handlingar.	Roosval 1924–27
1306	Invigning av en då troligen treskeppig kyrka.	dito
Ca 1340	Vårfrukapellet byggs till i söder med dekormålade kryssvalv.	dito
1300-talets senare hälft	Kapell byggs till mot norr.	dito
1400-talets början	Kyrkan förlängs åt öster till nuvarande längd och hela kyrkorummet välvs. Längst i öster byggs en polygon altarongång, numera riven.	dito
Omkring 1420	Tornet byggs.	dito
1420-talet	Själakoret byggs direkt söder om tornet och ytterligare ett kor öster om detta.	dito
1468–96	Kapellens mellanväggar rivs så att de yttre sidoskeppen bildas och kyrkan därmed blir femskeppig, valven höjs utom Vårfrukorets, en västportal öppnas, kapell byggs direkt norr om tornet, stora rundbågiga fönster tillkommer.	dito
1469	En orgel byggs.	dito
1484–89	Skulpturgruppen S:t Göran och draken av Bernt Notke utförs.	dito
1521	Pelarna i sydöstra delen av kyrkan förstärks och utrymmet över valven inreds för försvarsändamål.	dito
1536	En orgel byggs.	dito
1500-talets mitt och senare hälft	Gustav Vasa låter av försvarsskäl riva korutsprånget, samt riva Vårfrukorets östra och västra innerväggar.	dito
1500-talets andra hälft	Johan III låter riva innerväggarna till sakristian i nordost och omgestaltar tornkapellen till sakristior. Yttermurarna sänks och förses med stråvpelare.	dito
1647	Nytt orgelverk.	dito
1654	Silveraltaret av Eustachius Erdmüller i Hamburg sätts upp.	dito
1678	Sandstensskulpturer huggs och sätts upp på pelare vid kyrkogårdsingångarna.	dito

År	Händelse	Källa
1684	Kungsstolarna och läktarna ritas av Nicodemus Tessin d y och tillverkas av Burchardt Precht 1685–86.	Roosval 1924–27
1686–87	Sidoläktarnas barriärer utförs av Burchardt Precht.	dito
1698–1701	Predikstolen tillverkas av Burchardt Precht, som även har ritat den.	dito
1702	Sandstensskulpturer huggs till en av kyrkogårdsingångarna av Daniel Kortz.	dito
1736–42	Fullständig omgestaltning genomförs av exteriören till nuvarande barock former. Den spetsiga tornspiran rivs och tornet får sitt nuvarande utseende. Arkitekt stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg.	dito
1767	Gravkapell och likvagnsbod gränsande till börshuset byggs. Arkitekt Erik Palmstedt.	dito
1777	Trapphus i sydväst och bodar för handel, mot kyrkans norra sida. Arkitekt Erik Palmstedt.	dito
1787	Orgelläktaren i väster färdigställs. Arkitekt Erik Palmstedt.	dito
1816–38	Kyrkogårdsterrassen mot Trångsund rivs. Kyrkogården upphör att användas som begravningsplats. Ny bänkinredning.	dito
1857	Glasmålning i det runda korfönstret tillkommer.	dito
1860	Gjutjärnsfönstren installeras.	dito
1865	S:t Göran och draken flyttas till Historiska museet.	ATA
1892	Den nuvarande bänkinredningen tillverkas.	Roosval 1924–27
1906–08	Ny sockel och stödmur mot väster. Invändigt renhuggs pelare och valvsträngar från puts, pelare som saknar baser förses med nya av kalksten, nya kalkstensplattor läggs som golvbeläggning, järngaller för området norr och söder om koret sätts upp. Ny altarring av grågrön marmor, vindfång i sydväst, sidoläktarna minskas, nya kolonner under orgelläktaren, m m. Arkitekt Ernst Stenhammar.	Roosval 1924–27, ATA
1923	Innerbågar av trä med blyspröjsade antikglas sätts in. Arkitekt Rydberg.	ATA
1929	Tornet renoveras med nya takstolar och restaurerad koppardekor.	dito
1932	Draperimålning av Filip Månsson på korväggen uppförs provisoriskt och godkänns 1946.	dito

År	Händelse	Källa
1933	Skulpturgruppen S:t Göran och draken sätts åter upp i kyrkan.	ATA
1934	Fasaden renoveras utan större förändringar.	dito
1952–54	Invändig renovering då vapenhuset repareras och diverse inventarier konserveras. Bänkar, läktare och orgelfasad målas om. Olaus Petrikapellet inrättas. Nuvarande takarmaturer, ritade av konstnären Knut Hallgren, sätts upp. Norra tornkapellet entresoleras (sakristia i bottenplan, skrudkammare i mellanvåningen).	dito
1960	Nytt orgelverk byggs av Marcussen & Søn i Danmark.	Nilsson 2001
1978	Fasadrestaurering och omgestaltning av gården. Dessutom utförs stenkonsivering och taktäckning. Gården förstörs av byggnadsställningarna och omplanteras, ny markbeläggning läggs.	ATA
1980	Invändig restaurering av trapphuset vid entrén, originalytor konserveras, medeltida målningar i tornrum ses över av konservator. Rullstolsramp och handikapptolett installeras. Nya ytskikt i sakristian. Skrudkammaren flyttas. Arkitekt AOS arkitektkontor AB.	dito
1994	De fyra sandstensskulpturerna på gården konserveras och avgjutningar görs.	dito
1999	Glasmålningar sätts in i fönstret i nordväst, av Einar Forseth.	Berglund 2002
2000	Gravvalvet under kyrkans gård saneras från hussvamp.	SSM
2002	Fönsterrenovering	dito
2006	Centralaltare och biskopsstol installeras.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

SSM Stockholms stadsmuseums arkiv

Andersson, H O och Bedoire, F, *Stockholms byggnader*, Stockholm 1988

Berglund, U, Weidhagen-Hallerdt, M och Bergström, P, *Levande stenar. Vägvisare i Storkyrkan*, Stockholm 2002

Nilsson, C, *Kyrkguiden. Uägledning till kyrkorna i Stockholms stift*, Stockholm 2001

Roosval, J, S. *Nikolai eller Storkyrkan i Stockholm*, Sveriges kyrkor, band I-III, Stockholm 1924-27

Rothlind, J, *Vädersolstavlan i Storkyrkan*, Sankt Eriks årsbok 1999, Stockholm 1999